

Atticistické slovníky římského období

Adam Vaněk

FF UK Praha, září 2017

Diplomová práce navazuje na diplomandovu bakalářskou práci, jejímž tématem bylo vypracování přehledu řeckých antických slovníků a jejich popis. V diplomové práci se diplomand specializoval na jedno období a jeden typ slovníků, a to slovníky atticistické. Tyto slovníky, které se zaměřují na attičtinu a mají preskriptivní charakter, vznikaly zejm. ve 2. – 3. st. n.l. a česká klasická filologie jim dosud nevěnovala žádnou pozornost. Proto je práce A. Vaňka vpravdě průkopnická a přínosná a diplomand v ní ukázal, že se umí vypořádat i s nesnadnou látkou, zpracovanou i v evropské filologii spíše jen okrajově, přestože jde o téma závažné a pro klasickou filologii důležité.

První stručná úvodní kapitola představuje obecně problematiku antických slovníků a obtíže, s nimiž se musí badatel potýkat. Následuje (až příliš) stručná informace o současném stavu bádání, v níž mohly být zohledněny i další studie, jako Dickey (2006), Strobel (2009, 2011), Matthaios (2015), Valente (2013)¹ apod.; rovněž zmínky o moderních vydáních jednotlivých slovníků mohly být obsažnější. Třetí kapitola, věnovaná atticismu jako takovému, je dále rozčleněna na nástin atticismu (zde by rovněž mohly být zohledněny některé novější publikace, např. Serrano Aybar, Kazazis, Caragounis),² souhrnné pojednání o attických slovnících jakožto předchůdcích slovníků atticistických (s výstižným názvem *První attické slovníky – inspirace pro atticisty*) a o atticistických slovnících a jejich autorech. Nejde přitom o stručnou informaci, ale o podrobnější pojednání s řadou příkladů (s překladem), které dosavadní přehledy nenabízejí. Jádrem práce je čtvrtá kapitola, obsahující srovnávací studii dvou nejvýznamnějších slovníků, *Antiatticisty* a Frýnichovy *Eklogy*, kde autor analyzuje strukturu lemmat, jazykové jevy, kterých se lemmata týkají, pojetí atticistického kánonu vůbec a zejm. v obou srovnávaných dílech apod. Následuje (až příliš) stručné, ale celkem výstižné shrnutí práce.

Práce je přehledně strukturována, autor pracoval samostatně a prokázal velmi dobrou orientaci v cizojazyčné literatuře, zejm. německé a anglické (k tématu neexistuje žádná literatura v češtině). Pracoval s nejnovějšími edicemi, ale dokázal využít i starší vydání, a poradil si i s náročným textem a jeho překladem do češtiny.

Práce kladla na diplomanda vysoké nároky a diplomand se jí zhostil se ctí. Jeho pojednání je podrobnější než cizojazyčné souhrny a příklady lemmat, kterými autor ilustruje svůj výklad, jsou jeho vlastním nápadem a přínosem. Diplomandovi se podařilo vybrat příklady reprezentativní, smysluplně je seřadit a okomentovat (např. pěkný komentář k psaní a výslovnosti náslovné ζ ve slovech jako ζικτρών a ζικνύη, s. 27-28).

Obecně by však práci prospělo, kdyby vlastních komentářů bylo více: autor mohl např. srovnávat lemmata a jejich významy s LSJ a s Montanarim, popř. s výskytem v TLG; zjistil by např. že slovo ραφίς je uvedeno v LSJ, přestože je Frýnichos nezná (s. 51, Ecl. 63), nebo že Ἀποτερύχεται i

¹ Strobel, Claudia, 2009. 'The lexica of the Second Sophistic: safeguarding Atticism'. In: Alexandra Georgakopoulou, Michael Silk (eds.), *Standard Languages and Language Standards: Greek, Past and Present*. Farnham/Burlington, VT: Ashgate, 2009, s. 93-107; Strobel, 2011. *Studies in Atticistic lexica of the second and third centuries AD*. DPhil. University of Oxford. Matthaios, Stephanos, 2015. 'The Atticistic lexica'. In: Montanari, Franco, Stephanos Matthaios and Antonios Rengakos (eds.). *Brill's companion to ancient Greek scholarship*, Leiden; Boston: Brill, s. 290-296. Valente, Stefano, 2013. 'Alphabetical Dictionaries'. In: *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*.

² Serrano Aybar, 'El aticismo'. In: F.R. Adrados et al., *Introducción a la lexicografía griega*. Madrid 1977; Kazazis, J.N., 2007. 'Atticisme'. In: A.F. Christidis (ed.), *A history of Ancient Greek*. CUP, s. 1200- 2013; Caragounis, Chrys, 2014. 'Atticism'. In: *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*.

ἀποτέτευκται se podle TLG online vyskytují pouze na tomto místě (s. 52 Alpha 79). U dalších příkladů, např. z Eirénaia (Theodosius, s. 24) mohl autor vysvětlit, co je míněno „třetí konjugací“, a na s. 56. Alpha 10 Ἀποκριθῆναι: οὐκ ἀποκρίνασθαι by bylo vhodné uvést, že Ἀποκριθῆναι je inf. aor. pas., kdežto ἀποκρίνασθαι inf. aor. med. Proč není uvedena citace z *Ecl.* 78, kde je medium (*odpovídat*) a pasivum (*být oddělen*) odlišeno významově, zvláště když autor (s. 56) píše, že „jednotlivé jevy budou citovány z obou slovníků zároveň“?

Vzorec pro znázornění struktury (s. 53) lemmatu je výborným nápadem, jen se zdá, že zdaleka ne všechna hesla z *Ecl.* odpovídají vzorci *ne A, ale B*; ve skutečnosti řada hesel z *Ecl.* má strukturu *A, ne B* (např. s. 50, *Ecl.* 38 a 40; s. 51, *Ecl.* 33,61,41,63; s. 54, *Ecl.* 68, 317, 318). A když vzorec doplníme o komentář, který autor uvádí v textu

Antiattic. A (výraz doporučovaný Antiatticistou, byť atticisty odmítaný), ne(jen) B

Ecl. ne A (nevhodný výraz), ale B (vhodný výraz)

neukáže se ve skutečnosti, že v obou případech se na prvním místě objevují výrazy nedoporučované striktními atticisty a na druhém místě pak striktně atticistické výrazy?

V kapitole o srovnání obou slovníků mohly být jazykové jevy pečlivěji roztrženy (s. 56-59): místo *Slovesné tvary* mohl být užit termín *Slovesná flexe* (nebo *Morfologie slovesa*) a autor sem mohl zařadit i stahování (*Ecl.* 192, s. 58) V rámci *Jmenné flexe* (nebo *Morfologie jmen*, místo názvu *Skloňování*) mohl autor uvést i problematiku *Kolísání jmenného rodu* (s. 58) a *Nová slova* zařadit pod *Sémantiku*. Některá hesla by samozřejmě mohla být zařazena do více skupin. Nicméně gramatický pohled na heslář představuje vlastní přínos autora a mohl by být inspirací pro další rozpracování tématu.

Diplomand by měl objasnit, jak to, že v závěru na s. 64 *Antiatticistu* chválí: „struktura... je přehledná a sjednocená podle abecedy... výklad hesel je pečlivý ... je možné považovat za dobrý slovník“, zatímco na s. 40 uvádí, že „Již na základě podoby mnohých hesel obsahujících jen kusé a neúplné informace, které často postrádají kontext, je patrné, že poznatky obsažené ve slovníku jsou takřka nepoužitelné“. Chápu, že se obě tvrzení nemusejí vylučovat, ale je třeba to vysvětlit. Podobně na s. 64 diplomand píše, že *Ekloga* „působí ... jako velmi neuspořádané, skoro až nedbale zpracované a subjektivně laděné dílo“, ale z předchozího popisu se zdá, že *Ecl.* byla oblíbená, a nic tomuto negativnímu hodnocení nenasvědčuje. Podobně nejasná tvrzení se objevují na s. 11: „Bohužel během 19. století zájem badatelů o lexikografii spíše utichl“, nicméně hned v následující větě se píše o Bekkerově edici (poč. 19. st.) a na s. 12 se uvádí „I přesto, že mnoha lexikografickým dílům se dlouho nedostávalo nových zasloužených zpracování, byla velmi často tématem odborných článků po celé 19. i 20. století...“

Co se týká překladu, jde o záležitost značně nesnadnou a náročnou, protože překladatel musí zvládnout specifický způsob vyjadřování typický pro lexikografy: strohé formulace, bez kontextu, specifická slovní zásoba. Přesto bych chtěla poukázat na některé nepřesnosti, např.:

s. 19: πρόβατον nelze vzhledem ke kontextu překládat jako *skot*;

s. 21 příklad z *Harpokratióna*: ὁ πυρός znamená „pšenice“, nikoli „obilí“ (zejm. ve spojení πυρῶν ἢ κριθῶν). Nebylo by vhodnější interpretovat κατὰ spíše jako „proti“ než „podle“? (Δείναρχος ἐν τῷ κατὰ Καλλισθένους);

s. 48: Epsilon 22: δις καὶ τρίς „dvakrát a třikrát“, lépe: „dvakrát či třikrát“;

s. 51: *Ecl.* 41 σκίμπος je vhodnější přeložit jako „lůžko“, ne „deka“;

s. 27: Aristofanovu komedii Ὀλκάδες nelze překládat jako „Olkaďané“, s. 56, Eta 1: Sofokleova hra se jmenuje *Tyró*, nikoli *Tyros*;

s. 54: μείων znamená „menší“, ne „převeliké“;

s. 57: *Ecl.* 239: ποιήσω není v tomto případě fut., ale konj aor.; ποιήσωμεν by mělo vzhledem ke kontextu být přeloženo také záporně, tedy „nedělejme“;

s. 36: příklad z Óra: přesnější překlad věty δεῖν Ἀθηναίαις λέγεσθαι τὰς Ἀττικὰς by zněl „že se nemají Attičanky (τὰς Ἀττικὰς) nazývat Athéňkami (Ἀθηναίαις)“; dále φασὶν λέγεσθαι odpovídá: „...má se používat“ (inf. dynamický); ἀττικώτατος ὤν: ne „ač je tak attický, jak je jen vůbec“, ale „ač je velmi attický“;

Lepší přehlednosti příkladů by prospělo, kdyby překlad lemmatických výrazů byl zvýrazňován jednotně; někde totiž překlad vůbec zvýrazněn není (s. 19, s. 18 nahoře, s. 24 (gnofos a dnofos), s. 57 apod.), jinde stojí v uvozovkách, jinde autor použil stojatého písma.

Práce vykazuje v některých pasážích formulační a stylistické (a občas i gramatické) nedostatky, které při četbě práce působí velmi rušivě a které by se na úrovni diplomové práce již vyskytovat neměly, např.:

s. 9. pozn. 2: „je-li základní strukturou textu přehled slov a tématem vydání doložení, zda opravdu do konkrétního díla patří,“

s. 11: „dochování některých z nich bylo pouze v podobě odkazů či citovaných hesel“

s. 15: „existovala i činnost gramatická a lexikografická, kterou se tehdejší učenci snažili attičtinu prozkoumat“

s. 17: „[příklad] je dochován z Érotiana“

s. 41: „jaký byl vlastně účel pořizovat opis tohoto druhu.“

s. 52: „příliš velké zkrácení hesel, které vynechalo nejen mnoho zajímavého informačního materiálu...“

Z dalších prohrěšků uvedu jen, že SGLG není Sbírka, ale ediční řada (s. 17), názvy děl v příkladech jsou někdy psány malým písmenem (s. 32: Hérodíanos v attické výslovnosti; s. 47: Lýsiás v (řeči) proti obchodníkům s obilím; s. 52: Eupolis v pochlebnících); na s. 42nn autor změnil název *Výběr* za *Ekloga*, ale zapomněl na shodu (*Ekloga* ...byl dochován atd.). V bibliografii chybí několik v práci citovaných děl, např. Tronskij (1951), Olshausen (2006), Engles (2006), Damschen (2006), Allen (1987), Tosi (2006), Baumbach (2012).

Dotazy: Na s. 60 uvádí diplomand, že Frýnichos cituje celkem 59 autorů. Kolik z nich (přibližně) patří do atticistického kánonu a kolik jich cituje jako nevhodné authority? Kolik hesel je v obou srovnávaných slovnících? Z příkladů se zdá, že *Antiatticista* uvádí zdroje (autora a často i dílo) častěji než *Ekloga*. Je to pravda?

Přes nedostatky, které se v práci objevily, je třeba vzít v úvahu, že šlo o obtížné téma, které vyžadovalo značnou samostatnost a kvalitní znalost starořečtiny, angličtiny a němčiny a že student téma zpracoval na slušné úrovni.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení *velmi dobře*.